

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті розкрито сутність та специфіку цілісного процесу розвитку творчого потенціалу студентів-журналістів; висвітлено філософські, педагогічні, психологічні та журналістські підходи до розуміння творчого потенціалу особистості; визначено складники дослідної моделі процесу розвитку творчого потенціалу майбутніх працівників ЗМІ в процесі професійної освіти.

Ключові слова: журналіст, особистість, професійна освіта, розвиток, самореалізація, творчий потенціал, творче освітнє середовище, творчість.

Під дією суспільно-політичних і соціально-економічних трансформацій на межі ХХ–ХХІ ст. кардинально змінився вектор журналістської освіти, актуалізувалися нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі ЗМІ. Модернізація вищої освіти зумовила інтенсивний пошук нових шляхів оптимізації процесу розвитку творчого потенціалу студентів; змінилися ціннісні орієнтири, постали нові вимоги до якості та змісту професійної підготовки майбутніх журналістів.

Сучасне суспільство потребує творчого журналіста, здатного самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, аналітично мислити, мати стійку громадянську позицію, відстоювати власні погляди й водночас уміти почути інших. Однією з професійних рис журналіста є творчий підхід до вирішення завдань, що все частіше виступає запорукою його успіху в професійній діяльності.

Питання організації навчального процесу у вищій школі розкрито в наукових доробках В. Андрєєва, В. Андрущенка, С. Архангельського, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Пехоти, П. Пономарьова, З. Решетової, С. Сисоєвої, А. Суценка, Т. Сущенко та ін.

Значний внесок у вивчення феномену творчості зробили М. Бахтін, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, І. Маноха, В. Моляко, Я. Пономарьов, А. Пуанкаре, В. Рибалка, В. Роменець, В. Столін, А. Шумилін та ін. Дослідженню процесів творчості присвячені наукові розвідки А. Асмолова, М. Барга, Г. Батищева, М. Бердяєва, В. Белова, В. Біблера, Т. Волобуєвої, Ю. Давидова, В. Димова, Б. Кедрова, І. Кона, В. Рибіна, З. Сіверс, Б. Сорокіна, В. Степуна, Е. Торранса та ін.

Проблеми розвитку творчої особистості висвітлені в наукових працях філософів (В. Біблера, Б. Кедрова, М. Ярошевського та ін.), психологів (О. Брушлинського, Л. Виготського, О. Матюшкіна, К. Платонова, С. Рубінштейна та ін.), педагогів (В. Андрєєва, В. Загвязинського, І. Зязюна, М. Кагана, В. Кан-Калика, В. Краєвського, Н. Кузьміної, М. Поташника, С. Сисоєвої, Т. Сущенко та ін.).

Різні аспекти проблеми формування та розвитку творчого потенціалу особистості висвітлено в працях Є. Адакіна, В. Андрєєва, Д. Богоявленської, Б. Ананьєва, І. Бега, Н. Бібик, А. Брушлинського, Л. Виготського, Л. Веретен-

никової, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, В. Кременя, А. Леонтєва, Е. Помиткіна, О. Пехоти, В. Рибалки, В. Риндак, С. Рубінштейна, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Б. Теплової, О. Тихомирова, О. Чаплигіна, В. Шадрикова, О. Яковлевої, М. Ярошевського та ін.

Особливості журналістської творчості та творчий характер професійної діяльності журналіста вивчали А. Бобков, Р. Бухарцев, В. Горохова, О. Дорошук, В. Здоровега, М. Кім, С. Корконосенко, К. Маркелов, В. Олешко, Є. Проніна, Є. Прохоров, Л. Світич, М. Симкачова, Ю. Шаповал та ін.

Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених розвитку творчого потенціалу особистості, наразі, на наш погляд, ще недостатньо приділено уваги специфіці розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів.

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Як стверджує український учений М. Згуровський, у сучасних умовах освіти стає актуальним суттєве оновлення змісту й методики навчання, “вже має діяти виключно креативна методика навчання, основою якої є принцип “створи” замість принципу “повтори” [3, с. 2].

Від актуалізації творчого потенціалу майбутніх журналістів сьогодні залежить ступінь їх творчого підходу до виконання професійних функцій і соціальних ролей у майбутньому. Одним із головних завдань сучасного журналістської освіти є формування й розвиток активної, ініціативно-творчої, високоінтелектуальної, компетентної особистості майбутнього професіонала, який володіє інноваційним творчим мисленням, особливим філософсько-журналістським світоглядом, готовністю до творчої самореалізації й постійного самовдосконалення в умовах жорсткої професійної конкуренції.

Актуальність проблеми посилюється не тільки соціальним запитом на журналістів, які вміють відповідально та водночас творчо підходити до вирішення професійних завдань, до формування громадської думки, а й потребою самої особистості майбутнього працівника ЗМІ в самореалізації та розвитку своєї творчої індивідуальності.

Метою статті є висвітлення філософських, педагогічних, психологічних, журналістських підходів до розуміння творчого потенціалу особистості та наукових поглядів на проблему розвитку творчого потенціалу й самореалізації особистості; з'ясування сутності та окреслення специфіки творчого потенціалу журналістів; визначення складників дослідної моделі цілісного процесу розвитку творчого потенціалу майбутніх працівників ЗМІ в процесі професійної освіти.

У науковому світі поняття “творчий потенціал особистості” тлумачать по-різному, а саме як: обдарованість людини, здатність до активної самореалізації, прагнення до найвищих етичних ідеалів, сукупність можливостей реалізації нових напрямів діяльності суб'єкта творчості [1]; інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснення творчої діяльності, готовності та здатності до творчої самореалізації й саморозвитку [2]. Під терміном “потенціал” нерідко розуміють сукупність наявних коштів або можливостей, які

можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети, для здійснення планів, завдань тощо.

На думку українського філософа А. Чаплигіна, потенціал особистості – інтегральна ознака, яка характеризує певний рівень зрілості її сутнісних сил як суб'єкта життєдіяльності і як індивідуальну цінність, що сприяє розширенню її можливостей в освоєнні своїх суспільних відносин та свого власного саморозвитку [9].

У педагогіці та психології творчий потенціал розглядають як сукупність умінь, навичок, можливостей, що визначають рівень розвитку особистості (Л. Москвичов, Р. Піхтовніков); як синтетичну якість, що характеризує міру можливостей особистості, яка здійснює діяльність творчого характеру (М. Мартинюк, В. Овчиннікова); як соціально-психологічну установку на нетрадиційне вирішення суперечностей об'єктивної реальності (Є. Колесніков).

На думку В. Моляко, творчий потенціал складається з природних здібностей, спрямованості інтересів, загального інтелекту, швидкості засвоєння нової інформації, допитливості, бажання створювати щось нове, наполегливості, цілеспрямованості, працьовитості; зі швидкого оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здатності до реалізації власних стратегій і тактики вирішення різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних нестандартних, екстремальних ситуацій [2].

Як вважають учені Л. Виготський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, М. Лазарєв, О. Матюшкін, С. Сисоєва, А. Цибуля, творчість безпосередньо пов'язана з розумовою діяльністю людини, якій належить вирішальна роль; творчість – це найважливіша форма людської практики, активізації потенціалу суб'єкта в процесі особистісних змін.

Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста – це безперервний, цілеспрямований процес актуалізації задатків, здібностей, формування професійної самосвідомості, творчого підходу до вирішення поставлених завдань, розвиток творчого мислення та журналістського сприйняття дійсності. Складовими творчого потенціалу, на думку вчених Д. Богоявленської, Л. Новікової, В. Кан-Калика, С. Смирнова, є інтелект, розвинена творча уява, здібності, активність у самореалізації.

Український педагог сучасності С. Сисоєва розкриває педагогічні механізми розвитку творчих можливостей, розглядаючи їх як сукупність творчих якостей особистості, що відображають специфіку її спрямованості, творчі вміння та індивідуальні особливості психічних процесів. Творчі можливості в процесі навчання розвиваються, змінюються залежно від умов, культури, активності й інтересів особистості [7, с. 186]. Як стверджує науковець, рівень сформованості творчих можливостей студента – “спрямованість, визначені психічні процеси, що виступають у діалектичній єдності й нерозривному зв'язку” – відображає рівень розвитку і ступінь актуалізації творчого потенціалу [7, с. 107].

Творча особистість, на думку В. Моляко, має вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності, до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуків виходу з кризових станів, до найбільш конструктивної, раціональної поведінки в так званих граничних станах [6, с. 4].

Під внутрішньою готовністю до творчості вчені розуміють здатність людини концентрувати творчі сили, під зовнішньою – почуття обов'язку, відпові-

дальності, сумління. Творчий потенціал особистості майбутнього журналіста – складне, багатогранне поняття, що об'єднує в собі всі основні характеристики особистості майбутнього фахівця, визначає міру його творчих можливостей. Тому організація навчального процесу в університеті повинна бути спрямована, насамперед, на посилення мотивації до активної пізнавальної діяльності, на розвиток творчих здібностей і характерологічних особливостей студентів.

На думку В. Александрової, “об'єднання свідомості та підсвідомості через духовність дозволяє особистості досягти надзвичайної сили натхнення, піднятися на вершину творчості” [1, с. 45]. На наш погляд, структура духовного потенціалу складається з можливостей суб'єкта, які ще не розвинені в творчі здібності; із внутрішніх (суб'єктивних) можливостей, які активізують реалізацію творчих здібностей; характеру впливу суб'єкта на предмет творчості.

Творча журналістська особистість не може жити без творчості, вона характеризується постійною і стійкою потребою в реалізації свого творчого потенціалу. “Креативна здатність, яка багато в чому має специфічний характер, виступає як ядро творчої особистості, але остання – це продукт соціального, культурного розвитку, впливу соціального середовища і творчого клімату” [2, с. 3].

Російський учений К. Маркелов основною ознакою творчої особистості журналіста називає активне творче самовираження, яке реалізується в таких напрямках: 1) виявлення та розвиток творчих здібностей; 2) набуття професійного досвіду; 3) вироблення особливої професійної активності [4].

Дуже важливо своєчасно виявити творчий потенціал студента й розвивати його. Найважливішою складовою творчого потенціалу є пізнавальна потреба як основа пізнавальної мотивації особи, яка виявляється в позитивному ставленні людини до новизни ситуації, у бажанні відкрити нове в звичайному.

Діагностичне дослідження рівня творчого потенціалу студентів-журналістів проведено на базі Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) та факультету журналістики Запорізького національного університету. Експериментально-дослідницьку модель і науково-методичну систему її поетапного забезпечення впроваджено за допомогою системного, комплексного, філософсько-антропологічного, акмеологічного, суб'єктно-діяльного, синергетично-аксіологічного, креативного, особистісно орієнтованого, професіографічного підходів до розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів. Сприяли цьому цілеспрямована внутрішнішнь-ска підготовка викладачів до створення професійно-творчого журналістського освітнього середовища, розвиток природних творчих здібностей студентів, збагачення досвіду творчої самореалізації майбутніх журналістів у процесі навчання й позааудиторної роботи. У ході дослідження використано наукові методи, які взаємодоповнюють і взаємоперевіряють один одного:

– теоретичні – ретроспективний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку особистості та професійної підготовки майбутніх фахівців, нормативних документів з журналістської освіти в Україні та за її межами, навчальних планів, програм, інструкцій і теоретичний аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, що дало змогу комплексно подати систему поглядів на процес професійної підготовки майбутніх журналістів в умовах глобалізації вищої освіти й визначити основні гіпотези подальшого дослідження; методи синтезу, зіставлення та протиставлення, порівняння, узагаль-

нення, які зробили можливим розгляд еволюції уявлень щодо професійної творчої діяльності журналіста; моделювання – для розробки моделі цілісного педагогічного процесу ступеневої підготовки майбутніх журналістів до професійної діяльності;

– емпіричні: анкетування; інтерв'ю; опитування; бесіда; цілеспрямоване спостереження за засвоєнням теоретичного матеріалу студентами за участю їх у творчому процесі; проектування; моніторинг рівня сформованості в них професійних умінь і навичок; експертна оцінка; обсерваційні методи (методи спостереження й самоаналізу для встановлення динаміки відповідних змін); педагогічний експеримент для перевірки ефективності теоретико-методологічної концепції підготовки майбутніх журналістів до професійної творчої діяльності та постійного самовдосконалення в умовах сучасного соціуму;

– психодіагностичні: методи математичної статистики (статистична обробка даних, порівняння середніх арифметичних, графічне зображення результатів) для обробки даних педагогічного експерименту.

Як стверджують Д. Богоявленська, Л. Новікова, Е. Бондаревська, найістотнішим чинником актуалізації творчого потенціалу майбутніх журналістів є творчий освітній простір. Актуалізація творчого потенціалу майбутнього журналіста, на наш погляд, неможлива без певних педагогічних умов:

– створення комфортної творчої освітнього середовища, в якій студент може самовиразитися в процесі нестандартних видів навчальної діяльності (інтерактивна лекція, дискусія, семінар-інтерв'ю, випуск студентської газети, публічний захист творчих проєктів, студентські блоги тощо);

– креативний підхід до управління розвитком творчого потенціалу майбутніх журналістів;

– забезпечення варіативності загальножурналістської підготовки з пріоритетною орієнтацією на розвиток творчого потенціалу особистості й на індивідуальні здібності майбутнього журналіста (вибрані за власним бажанням студента професійно орієнтовані курси посилюють мотивацію навчання, що підвищує рівень професійної підготовки);

– використання індивідуальних, колективних навчально-творчих завдань, що стимулюють прояв творчого потенціалу та вміння працювати в команді;

– постановка проблемних завдань, вирішення яких передбачає співтворчість і творчий діалог;

– організація спільної творчої діяльності студентів і викладачів, що сприяє накопиченню й передачі досвіду творчої діяльності;

– поєднання індивідуальної та колективної форм навчальної діяльності студентів;

– самоорганізація творчої самостійності майбутніх журналістів;

– конструювання журналістських ситуацій, що стимулюють творче мислення, саморозвиток культури діалогу, творчий підхід до вирішення професійних завдань;

– духовно-творча взаємодія студентів і викладачів;

– встановлення гуманістичних міжособистісних відносин як базової основи розвитку творчого потенціалу;

– використання індивідуально-творчого навчання, що передбачає вивчення індивідуальних професійно значущих здібностей студентів та їх подальший творчий розвиток під час навчання;

– забезпечення взаємозв'язку вищої школи з професійним середовищем, посилення професійно-творчої спрямованості навчання.

Актуалізація творчого потенціалу майбутнього журналіста в процесі професійної підготовки є тривалим процесом, що включає такі етапи:

- 1) орієнтовано-професійний (професійне самовизначення студента);
- 2) навчально-освітній (формування ціннісного ставлення до професійної діяльності, розвиток творчого мислення);
- 3) професійно-практичний (формування образу творчої професійної діяльності, прагнення до професійно-творчої самореалізації);
- 4) професійно-творчий (усвідомлення творчої суті журналістської діяльності й самого себе як творчого журналіста).

Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста залежить від педагогічного супроводу: духовної взаємодії суб'єктів навчання (Е. Бондаревська, А. Петровський, Т. Сущенко, А. Тубельський); творчого співробітництва (А. Адамський, Ш. Амонашвілі, І. Іванов); педагогічної підтримки (Н. Крилова, Н. Михайлова, С. Поляків, І. Фрумін, І. Якиманська), творчо-діалогового спілкування викладачів і студентів (І. Кім, М. Кондратьєв, А. Мудрик).

На думку Т. Сущенко, важливим є “формування генетичної потреби у творчій самостійності, яка буде потрібна протягом усього життя, якісно нове бачення себе, своєї ролі й участі в педагогічному процесі, що вимагає реальних і глибинних змін у професійній діяльності його організатора – викладача” [8, с. 386].

Враховуючи вищезгадане, можна запропонувати таку модель розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів (див. рис.).

Критеріями актуалізації творчого потенціалу, на наш погляд, є творча активність, саморозвиток, самотворення особистості, самовиховання, самоорганізація творчої самостійності, розширення самосвідомості, прагнення до постійного самовдосконалення.

Висновки. Пріоритетним вектором сучасного журналістської освіти сьогодні має стати розвиток творчого потенціалу майбутніх працівників ЗМІ. Ефективність цього процесу можна суттєво підвищити, якщо створити творче освітнє середовище як основну умову для самовираження та розвитку творчих здібностей студентів, збагачення досвіду їх творчої самореалізації в період професійної підготовки. Актуалізація творчого потенціалу забезпечується педагогічними умовами, вдосконалення яких є запорукою творчого саморозвитку майбутніх журналістів, їх успішної професійної діяльності, творчого підходу до виконання журналістських функцій і соціальних ролей.

Рис. Модель цілісного процесу розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів під час професійної підготовки

Список використаної літератури

1. Александрова В.Г. Возрождение духовных традиций гуманной педагогики / В.Г. Александрова // Педагогика. – 2008. – № 6. – С. 42–47.
2. Виноградова С.М. Слагаемые журналистской профессии / С. М. Виноградова // Основы творческой деятельности журналиста : учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / ред.-сост. С.Г. Корконосенко. – СПб. : Знание : СПБИНВЭСЭП, 2000. – 272 с.
3. Згуровський М.З. Вища технічна освіта і Болонський процес. Доповідь на Всеукраїнській нараді ректорів вищих технічних навчальних закладів 17–18 березня 2004 р., м. Харків [Електронний ресурс] / М.З. Згуровський // Київський політехнік. – 2004. – № 12. – Режим доступу: osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/03.html.
4. Маркелов К.В. Самоактуалізація журналіста (розвиток професійної мотивації) / К.В. Маркелов // Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. – 1994. – № 5. – С. 17–22.
5. Мартинюк І.О. Творчий потенціал і самореалізація особистості / І.О. Мартинюк // Психологія і педагогіка життєтворчості. – К., 1996. – 792 с.
6. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості / О.В. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2–9.
7. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К. : Полиграфкнига, 1996. – 406 с.
8. Сущенко Т.І. Пріоритети сучасної освіти та педагогіки з позицій планетарного підходу / Т.І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 382–389.
9. Чаплигін О.К. Творчий потенціал людини як предмет соціально-філософської рефлексії : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. – Х., 2001. – 428 с.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013.

Дяченко М.Д. Сущность и специфика педагогического процесса развития творческого потенциала будущих журналистов

В статье раскрываются сущность и специфика целостного процесса развития творческого потенциала студентов-журналистов; освещаются философские, педагогические, психологические и журналистские подходы к пониманию творческого потенциала личности; определяются составляющие опытной модели процесса развития творческого потенциала будущих работников СМИ в процессе профессионального образования.

Ключевые слова: журналист, личность, профессиональное образование, развитие, самореализация, творческий потенциал, творческая образовательная среда, творчество.

Dyachenko M. Nature and specificity of the pedagogical process of the development of the creative potential of future journalists

The article reveals the essence and specificity of the whole process of the development of the creative potential of students-journalists; highlights the philosophical, pedagogical, psychological and journalistic approach to the understanding of the creative potential of personality; are components of the pilot model of the process of development of creative potential of future media workers in the process of professional education.

Key words: journalist, personality, professional education, development, self-realization, the creativity, the creative educational environment, creativity.